

Книга 4. У серії “Гармонійний розвиток” – це книга 3.

Косенко В. **Групові багатоденні пішохідні мандрівки. Практичний порадник.** Мустанг, 2002 р. – 238 с.

ISBN 966-7216-31-4

ББК 77

К71

Цей практичний порадник розрахований на учасників різних пішохідних мандрівок: від кількогодинних до другої категорії складності.

Він допоможе конкретними наробками, максимально відвертими висновками і тим прихильникам активного дозвілля, хто лише починає цю цікаву та корисну справу, і більш досвідченим однодумцям автора.

Книга також слугуватиме добрим помічником тим керівникам походів, хто поставить собі за мету: під час підготовки та участі в мандрівці виробити в дітей якомога більшу кількість таких практично потрібних умінь та навичок, які знадобляться їм у подальшому самотійному житті.

## ВСТУП

Шановний читачу! Якщо Ви – уважний, але все ж недосвідчений у нюансах активних багатоденних пішохідних мандрівок, то, мабуть, навіть уже із заголовку цього посібника здивувалися начебто такій нелогічності: чому книга-порадник щодо такого виду дозвілля виходить в серії “Гармонійний розвиток”?! Адже вочевидь, що якщо робота Всеукраїнського дитячого творчого об’єднання КУЛЬТУРНИХ, РОЗУМНИХ, ОРГАНІЗОВАНИХ, КМІТЛИВИХ, СПРИТНИХ (аббревіатурна назва “КРОКС”), про яку розказано у двох перших книгах цієї серії, а також коротко описано тут в окремому розділі, реально спрямована на розвиток величезної кількості інгредієнтів, які потім знадобляться в самотійному творчому житті, то який зв’язок між гармонійним розвитком та туризмом?

*Знаю, що нелогічно починати книгу із надто різких порівнянь, суджень, але сподіваюся, що Ви – толерантні та дозволяєте мені мати свою думку, навіть якщо вона відмінна від загальноприйнятої. Тож:*

Справа в тому, що, як кажуть, все пізнається в порівнянні.

Дійсно, “КРОКС” – єдине всеукраїнське творче об’єднання, яке дієво комплексно впливає на всебічний розвиток дитини. А далі після нас – величезна прірва, що є сумним і для перспектив становлення держави, і для розвитку народу. Ніхто й не наближається до нашої мети та такої ніде ніким не баченої ефективності – ні інші громадські організації, ні численні чиновницькі структури. Факти? Пройдемося хоча б по таких "точках відліку": школа; державні молодіжні структури; громадські молодіжні та дитячі організації.

**1. Школа.** Здебільшого вона розвиває лише механічну та, на жаль, найчастіше бездумну пам’ять. Аргумент стосовно цього? Без проблем. Давайте приблизно визначимо, який так званий коефіцієнт корисної дії шкільних програм з огляду на використання здобутих знань, вмінь та навичок у самотійному дорослому житті? А щоб легше відповісти на це, спробуйте згадати, що конкретно зі здобутого в школі ви хоча б один раз хоч як-небудь використали у вашому житті. Випускні

екзамени та вступні іспити до вищих навчальних закладів тут не розглядаємо, бо це – одноразова в житті річ (також не про Вас мова, якщо Ви – вчений). Ви провели де-небудь, скажімо, на кухні чи у спальні, хоча б один хімічний дослід? Ви препарували там метелика, чи колорадського жука, чи якогось там крокодила, з метою взнати, то як же там у нього насправді влаштовано шлунок, бо без цих знань “боротися з ним ну просто неможливо”? Ви десь зустрілися з формулою рівноприскореного руху? Ви використали вивчені на пам’ять вірші? А як Вам допомогли знання дат Пунічних воєн взнати Ваш сімейний родовід? Вже й майже не згадую та не аналізую в цьому сенсі “царицю наук” (але не царицю життя!), мою улюблену математику. Навіть коли я власноруч будував свою хату, і то при цьому використав лише дві елементарні речі: це відношення площі однієї бічної грані цеглини до площі всіх стін (це – для того, щоб вирахувати приблизну кількість цеглин, які треба було купити) та подібність трикутників (для обрахування розмірів даху). Ні тобі квадратного рівняння, ні жодних степенів чи синусів, уже й не говорючи про диференціальне та інтегральне числення ... .

Як не прикро, але зараз у школі практично всі навчальні дисципліни настільки перевантажені баластом та відірвані від сьогоденних життєвих потреб пересічних громадян, що мимоволі замислюєшся: а, взагалі, навіщо потрібен дитині цей в її уяві “монстр”, який “п’є кров” і з неї, нещасної, і з її батьків, та і з учителів також ?..

**2. Державні молодіжні структури.** Може, хоч якусь із них турбує всебічний розвиток юнаків та юнок? На жаль, немає у мене відомостей про це. Бо там панують інші ідеали, причому прикрі. Найчастіше – це феєрверк, “бульки”, розраховані на шоу, на масовість, а не на корисність. Навіть так “розкручені” зараз “Таврійські ігри” – що це? Просто до-о-овгий стандартний концерт, хоча і з якісним звуком, хорошим освітленням, іншою бутафорією, і який розтягнутий на декілька ночей, для тих 70-ти тисяч пасивних глядачів, які на ньому успішно “розвивають” лише силу свого голосу, міцність долонь та підпадання під масовий психоз (а-а-а, “забувся”, іще – витривалість висиджування та спорожнення всіляких пляшок) ... .

**3. Левова частина молодіжних громадських об’єднань**, як не прикро, зайнята серйозними та несерйозними політичними ігрищами.

**4. А майже всі дитячі громадські структури** або здебільшого, на кшталт піонерів, лише розважають дітей, або прогрузли в релігії.

*Відступ про віру.*

*І моє обурення останнім згаданим фактом, тобто тим, як наші можновладиці відверто, навіть на найвищому державному рівні, насаджують віру в якісь надприродні сили, немає меж. Адже всі міжнародні документи однозначно забороняють втягувати дітей у політику (а кожній тверезо мислячій людині зрозуміло, що релігія – це явна політика, та ще й яка жорстока! Факт: наприклад, майже всі війни на Землі розпочиналися саме на релігійному підґрунті). А щодо того, чому це вигідно “тугим гаманцям” – це ж елементарно! Навіщо їм у їх справі думаючі люди, зайві конкуренти? Їм краще переконати цю “сіру масу”, що для того, щоб чогось добитися в житті, треба не брати кайло чи діяти іншими активними засобами, не кувати щастя своїми руками, а стати десь у куточку на коліна – і молитися, молитися, молитися, випрошувати ... .*

Тож так і сталося, що для дітей на друге місце по користі після “КРОКС”у стає отакий, здавалося б, вузько специфічний захід, як активна мандрівка: велосипедна, водна, гірська, спелео, лижна... Судіть самі: вона дає змогу (перерахую лише основне): досліджувати історію та побут народу, екологію, фауну, флору; отримувати природно-географічні знання; вільно орієнтуватися на місцевості; досконально розуміти рельєф, карти та умовні позначення на них. А ще – не менш важливі: розвиток комунікабельності; уміння жити в екстремальних умовах; перевірка своїх фізичних даних; витривалість; охайність; уміння готувати їжу; уміння підкорювати свої інтереси колективним; окомір; воля; самооцінка; спостережливість; вихованість ...

Є чимало чудових книг із туризму, і особливо – з пішохідного. Але в висвітленні цієї теми автори здебільшого повторюють хибні ідеї та підходи такої на перший погляд зовсім сторонньої ситуації, яка перегукується зі щойно згаданою проблемою сучасної школи.

*Математичний відступ.*

*Моя кохана математика. 26 років викладав її в школах. Я був, є та залишуся переконаним, що вона – дійсно цариця наук (але – не цариця життя!). Це – моя стихія. Викладав її натхненно, завзято, емоційно, не “сухо”. Часто – з... вибухами дитячого сміху. Навіть декілька тижнів – абсолютно мовчки (коли захворів ларингітом і категорично не можна було розмовляти. А на лікарняний не можна було йти “з виробничої необхідності”. Але були ще руки, рухи, очі...). І досі діти захоплено згадують уроки й того "хворобливого" періоду, й інші мої ...*

*Практично будь-що: чи то кіно, чи якесь застілля, чи збирання грибів, за винятком, можливо, гри в шахи чи туристичної вилазки, я без жалю промінюю на хвилини щастя боротьби з якимось хитромудрим прикладом, на години відшукання єдиної стежки, яка веде до здолання задачі, на багатоденні доведення чи спростування певної закономірності ...*

*Але скажіть – навіщо вам моя “пасія” математика? На жаль, 99% того, що пропонується в школі, 99-ти відсоткам дітей абсолютно не потрібно!*

*А в газетах, у журналах, на наукових конференціях відбуваються бурхливі обговорення науковців, як же змінити, “удосконалити” сучасний курс шкільної математики (читай: як це можна ускладнити процес її вивчення)? Яке “шило” (тобто які розділи, теми) проміняти на яке “мило”? Де, в якій дисципліні “урвати” ще шмат часу на свою “користь”?!*

*І не бажать зрозуміти обкладені паперами самозакохані кабінетні дяді й тьоті, що вихід із цього глухого кута заради учнів якраз у тому, що все треба робити “з точністю до навпаки”. Адже найефективніший для користі дітей шлях – це нещадно скоротити програму: у загальноосвітніх школах (не в спеціалізованих математичних) виділити на математику годину-дві на тиждень – і не більше. А час, який вивільниться, мудро продумано віддати тим навчальним предметам, які дадуть знання, вміння, навички, котрі дійсно можуть знадобитися людині в житті. Наприклад, на фізвиховання. Чи на працю. Або хоча б на логіку (не на теоретичну з її диз’юнкціями та предикатами, а на практичну, наприклад, на ту, по якій у мене є багаторічні*

*наробки. Бо свого часу добився, щоб у моїй школі був такий навчальний предмет – практична логіка. І він навіть вписувався окремим рядком дітям моєї школи в атестат про середню освіту).*

Так ось: із туристичними виданнями – подібні непродумані тенденції. Автори книг про активні мандрівки захоплені ними, без сумніву, не менше, ніж я чи науковці-математики – алгеброю або геометрією. Але якщо я давно зрозумів недоцільність насаджування всім дітям математики в повному її об'ємі, то вони намагаються згадати/висвітлити у своїх мемуарах (а часто – у запозиченнях) усе-усе-усе ...

Декому (наприклад, сходжувачам на Еверест чи підкорювачам Арктики) такі туристичні енциклопедії безсумнівно потрібні. Необхідні й уміння в'язати вузли, і техніка долання тріщин, і навички самострахування, щоб спати сидячи над прірвою на 30-сантиметровому карнизі вертикальної стіни ...

А чи це треба знати та вміти так званому середньостатистичному мандрівнику? Яка частина читачів хоча б один раз здійснить таку складну подорож?

Тож моя книга й відрізняється від інших тим, що розрахована на незрівнянно ширший загал користувачів. Вона допоможе в першу чергу тим, хто лише починає цю цікаву та корисну справу або поки що бажає досягти вмінь, знань та навичок, необхідних для учасників походів не вище другої категорії складності (а до відома вас, мої шановні колеги, автори посібників, які вже видані, та колись ще друкуватимете: цей "мій" загал охоплює десь 99% активних мандрівників).

Ще одна перевага цього довідника в тому, що я не декларую безапеляційно: треба так, а не по-іншому – “і крапка”, а намагаюся майже все обґрунтувати, показати, чому це бажано робити (чи не робити) саме так, а не інакше.

Буду прагнути не наводити ті стандартні поради, які зустрічаються скрізь. Акцентуватиму в основному на тому, що, на мою суб'єктивну думку, не зовсім вдало чи неповно висвітлено моїми попередниками.

Але розповідатиму лише про пішохідні мандрівки. І хоча всі перераховані види активного туризму мають багато спільного та глибоко шановані мною, але я брав безпосередню серйозну участь лише, на жаль, у пішохідних походах.

Хоча міг сказати й про інші види походів. Адже в мене є та часто використовуються й три справні велосипеди, й лижі. Перестрибував прірву десь 40-метрової глибини (без ніякої страховки. Досі моторошно). Умію гребти веслами. Маю права водія. Був у печерах (правда, на екскурсіях. ☺).

Ні в якому разі не претендую на всебічне висвітлення всіх аспектів пішохідних мандрівок. Та Ви при всьому бажанні й не знайдете такого посібника чи енциклопедії. Усе одно при підготовці походів будь-якого рівня Вам треба брати декілька джерел інформації, порівнювати їх, і на основі врахування нюансів та власного бачення робити висновки.

А те, що кожний бачить ситуацію по-своєму – найсвіжіший факт. Кожному з рецензентів цього посібника найбільше сподобалося зовсім не те, що іншому. Один побачив найефективнішу на його думку користь від розділу “Офіційні документи” та зауважив, чи не забагато місця відведено зразку звіту. Другого найбільше

зацікавив саме звіт. А третій у захваті якраз від того, що я включав сюди з найбільшим острахом бути неправильно зрозумілим – від відступів “не по темі”.

До речі: якщо Ви бажаєте не відволікатись, а читати лише суто про туризм, то пропускайте те, що виділене *похилим шрифтом* та йде під підзаголовком “... відступ”. Декілька їх ви вже читали.

*А щодо відступів – то от такий (-сякий) я “неправильний”, що не вмію виривати з певного процесу лише вузько тематичне. Завжди прагну все показати в комплексі, висвітлити й те інше, що так чи інакше торкається основної теми. Бо, як уже констатував очевидну річ, у житті все взаємопов’язане. Тому тим, хто не сприймає таких міркувань, цих відхилень від “генеральної лінії партії”, ой, від основної теми книги, є пропозиція: вважайте, що це я пишу в розділі “походні враження” звіту про свою туристичну частину життя.*

Чому вважаю моральним правом писати цілу книгу про групові пішохідні багатоденні мандрівки?

По-перше, за плечима у мене 25-річний практичний досвід формування та водіння груп дітей різного віку та різної, навіть девіантної поведінки (наприклад, тих, хто знаходився на обліку в органах міліції) по Київщині, Криму, Прикарпаттю, Закарпаттю, в Карпатах, по Прибалтиці, та сотні пройдених кілометрів по маршрутах різних категорій складності, до другої включно, та різної протяжності: від кількогодинних до 20-денних 160-кілометрових.

По-друге, суб’єктивно-об’єктивний аналіз баченого за ці роки показує, що при організації та проведенні походів значна частина моїх колег надто часто припускає надзвичайно багато помилок, непродуманостей. Тож при всій безмежній щирій повазі до однодумців-організаторів походів бажаю допомогти читачеві – і початківцю, і досвідченому – організувати цю справу чіткіше, краще.

По-третє, також спонукало взятися за перо й те, що мої успіхи визнано іншими людьми. Не говорю вже про тих, з ким долав маршрути. А, наприклад, пишаюся, що мої чесні звіти весь час були серед кращих і на рівні Київщини, і в Україні.

По-четверте, поки що майже немає сучасних книг, присвячених туризму, головний акцент яких – конкретні поради. Надто часто значна частина змісту опусів моїх попередників – це або, наприклад, керівна роль компартії, або, скажімо, скільки грамів жирів входить у 100 грамів риби кети у власному соку, чи навіть у надзвичайно шанованій мною одній із книг пішохідного туриста-практика Юрія Сітницького – твердження, що спілкування туриста з природою не повинно приносити їй *ніякої* шкоди (останнє твердження – нонсенс. В поході неможливо ніяк не вплинути на оточуюче середовище. Бо навіть якщо Ви пройшли по стежці, то навіть цим негативно втрутилися в природу, ненавмисне розтоптавши мурашу чи прим’явши придорожню бадилинку. Тож ми повинні пропагувати зводити шкоду до мінімуму, а не закликати до нездійсненого).

Не подумайте, що моя критика авторів у попередньому абзаці видумана. Всі три факти – із тих трьох туристичних книг моєї бібліотеки, які я щойно навмання першими взяв до рук.

Докладу максимум зусиль, щоб мої спостереження, наробки, висновки були на користь справі та максимально відвертими. Навіть не зважаючи на те, що деякі з них не будуть сприяти моему іміджу.

Хочу, щоб стиль викладу був у вигляді дружніх порад, а не лекційний, не діловий. Бо прагну, щоб Ви сприймали мене не як непогрішного ментора (не люблю бути таким, хоча й учитель за фахом), а як свого колегу-мандрівника, не застрахованого, як і всі, від якихось невдач чи помилок.

А в ідеалі мрію, щоб хтось узагалі детально проаналізував цей методичний порадачник, та й дві попередні книги з “КРОКС”у, і щоб висловився про їх зміст та користь. Лише застерігаю: критик повинен бути обов’язково практиком або хоча б тим, хто поєднує сидіння в кабінеті з конкретною справою, і ні в якому разі – не “чистим” науковцем. Бо в мене стійка алергія до опонентів, які все бачать чи через призму чужих дисертацій, чи з використанням якихось там інструктивних листів (читай: через враження свого начальства), чи за законом “втопи того, хто висовується”, чи взагалі “бо так їм здається”. Адже навіть мінімальні практичні наробки надто сильно різняться від тонн “словесної лузги” корисністю, ефективністю, можливістю застосувати їх.

*Журналістсько-”уболивальницький” відступ.*

*Ні в якому разі не хочу гамузом “облити дьогтем” усіх “працівників пера”. І все ж – про “лузгу”... .*

*Стосовно можливих вражень про мене та про цю книгу: цілком ймовірно, що хтось, дилетант, абсолютно далекий від подібних справ, писатиме упереджену рецензію, наприклад, “на замовлення”. Бо відомо ж, що на догоду обивателю більшість журналістів або цікавляться якимись пригодами, сенсаціями, плітками, або, що ріднить їх із представницями “найдревнішої професії”, вони на догоду собі – продажні. Ось – декілька життєвих фактів-аргументів.*

*1. ... .*

*2. Обласна освітянська газета. Вирішили написати про мене великий, на всю сторінку, позитивний нарис... . Для того, щоб краще мене взнати, та ще й “із середини” побачити всякі нюанси, кореспондент навіть приїхав до мене додому.*

*А після того, як я побачив цей допис, виникло щире бажання терміново викупити весь тираж – і спалити його, щоб жодна людина не прочитала це кореспондентське марення-казочку. І воно не реалізувалося лише тому, що в мене не було ні таких коштів, ні зв’язків. А там описувалося ідеальне безтурботне життя якого янгола. І єдине, що було спільним у нас із тим героєм допису – це імена/прізвища.*

*3. Останні соціалістичні роки. Читаю в центральній московській газеті величезну “викривальну” статтю, як мужчина забрав у дружини свою рідну доньку, і не дає матері спілкуватись з дитиною. Сльозливі аргументи кореспондента вже тоді здалися мені поверховими штампами, розрахованими лише на емоції, а не на факти, та “притягнутими за вуха” на кшталт: “Як так можна батькові поступати? Ти ж лише батько! А вона аж дев’ять місяців виносила дитину під серцем (наче цей термін встановила*

вона, а не природа), родила її (начебто можна було носити-носити – і не родити), мріяла про щасливе подружнє життя ... .

Через певний час у цій газеті – резюме: ура! Ми перемогли! Ми домоглися справедливості! Завдяки нашій газеті мама взяла на руки дитину та побачила її очі!... А в самому низу статті – приписка: враховуючи те, що в мамі немає умов (!) для проживання та виховання (!) доньки, вона знову віддала її своєму чоловіку.

4. США. Двохсотрічна “золота жила” їх журналістів (скрізь і всюди: і радіо-, і теле-, і газетярів) на замовлення магнатів та олігархів: казка про Попелюшку та її інтерпретації (чи в вигляді вдалого заміжжя, чи вміння "прошмигувати між краплинами дощу", чи залізних кулаків, начебто могутніших за кулі, чи ще якоїсь фантастики).

– Ось дивися, – безупинно і, до речі, ефективно та оптимістично пропагують вони, – він (вона) був ніким, а став ого-го! Тож і ти вір у свою "зірку"!

5. Подивіться, як “зі шкіри пнуться” сучасні журналісти, щоб “заманити” читача! Я вже не кажу про конкурси “Міс бюст”, “60 × 90 × 60” (це – як попередник модного сучасного "еволюційного" етапу “90 × 60 × 90”) та про подібне. Я звертаю вашу увагу, що з газети в газету передруковуються (а найчастіше – просто “висмоктуються з пальця”) статейки з однією-єдиною фавбулою: хто з ким зійшовся чи розлучився. Або – розраховані на нерозбірливого простачка газетні заголовки типу: "аршинними" літерами: “Вибух на базарі...”, а потім малесенькими: “... міг плануватися”. Чи “чесне” "спостереження": “Закордонна Х не кохає нашого У” зі статті, в якій розказується про зовсім інші речі, скажімо, як У обробляє город. А в кінці, як “здрасуйте серед ночі” – ця “правдива” приписка/заголовок. І не причепишся. А, виявляється, ІКС і справді не може його кохати, бо й сном-духом не знає не те, що простого селянина ПРЕКА, а навіть те, де знаходиться його країна.

Продовжте список самі, відкривши ту газету, яка заразу вас під рукою. І після цього всього ви бажаєте, щоб я шанував цю журналістську “братію”?

6. Футбольні уболівальники. Сидять із пляшкою пива в руках на дивані, у кращому разі – на стадіоні, підстрибують, коментують: “Та треба було вдарити трохи нижче...”, “... та щічкою...”, “... та підкрути...”. Дивлюся на них – і думаю: чому вони, ледацюги, настільки не поважають багаторічні виснажливі тренування спортсменів-професіоналів, їхню працю з, до речі, великою шкодою для свого здоров'я?!... Я декілька років учився в легкоатлетичній секції стрибати у висоту (правда, досягнення мої мізерні. Осилів лише один із масових спортивних розрядів). Я й сам, без “цінних вказівок” глядача, прекрасно знаю, що треба на останньому кроці якомога сильніше відштовхнутися, найефективніше перетворити горизонтальний рух тіла в вертикальний. А при переході через планку треба якомога швидше вивернути ступню поштовхової ноги, щоб вона не зачепила планку... (це – при стрибках технічно складним стилем "перекидний", а не сучасним "фосбері-флор"). Але знати чи коментувати з трибун – це одне. А спробувати якісно зробити на практиці – це абсолютно інше.

## ЕПІЛОГ

Якщо спробувати визначитися, до чого я більше прагнув при написанні цієї книги про пішохідні мандрівки:

- чи до агітації за такий вид дозвілля,
- чи до показу нюансів організації та проведення походів,

я не наважусь однозначно сказати. Свідчення агітації – це написання посібника в доступному навіть для непосвяченої людини стилі. У той само час, як величезна кількість конкретних перевірених практикою порад говорить і про навчальну мету.

Тож якщо ви взяли з книги хоча б трішки корисного для себе чи в одному, чи в іншому, я вважатиму свою роботу недаремною.